

Terpény

MGR. LUCIA BREZNAKOVÁ

GVPT, MARTIN

Izoprenoidné lipidy

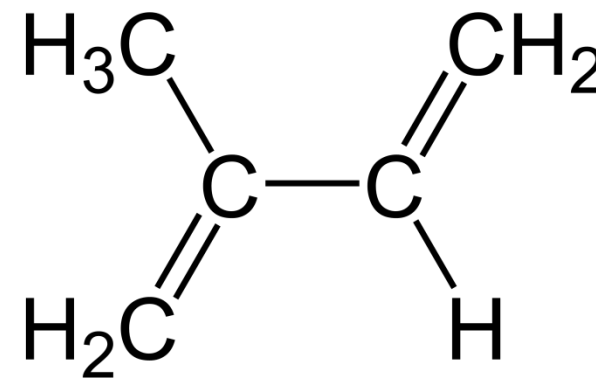
- Prírodné organické zlúčeniny lipidovej povahy
- Rastlinného alebo živočíšneho pôvodu

1.jednoduché		2.zložené				3.izoprenoidné	
A.acylglyceroly		B. vosky	A. fosfolipidy		B. glykolipidy	A.terpény	B.steroidy
tuky	oleje		glycerol- fosfolipidy	sfingolipidy			

Rozdelenie podľa štruktúry

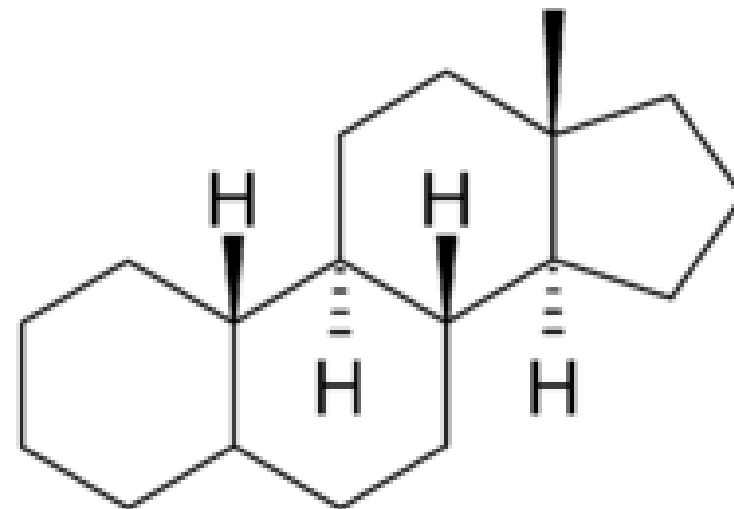
Terpény

- Základnou jednotkou je **izoprén**

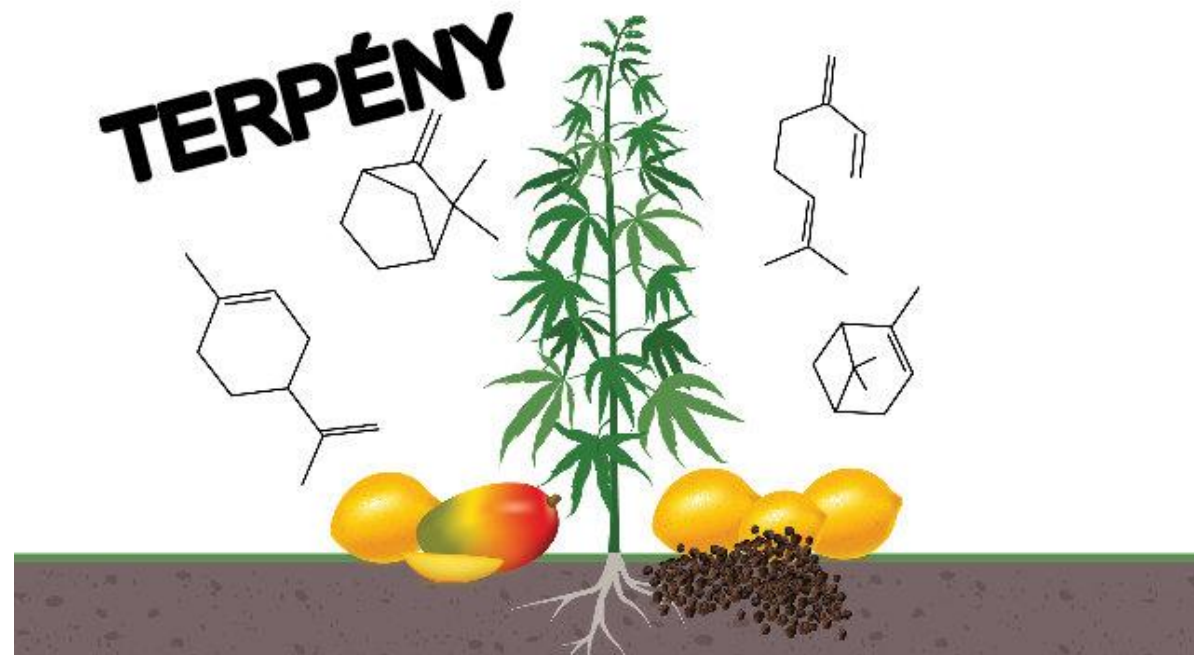
Steroidy

- Základnou jednotkou je **sterán**

Terpény

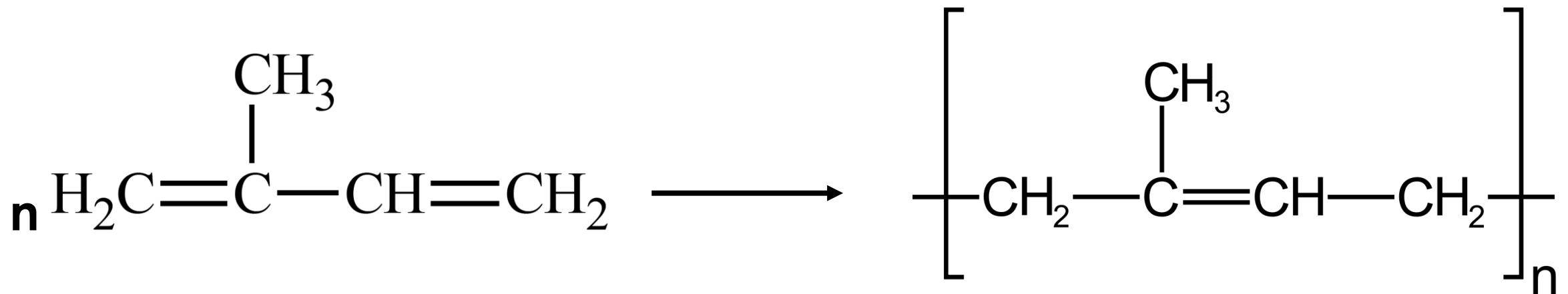
- Obsahujú 2 a viac **izoprénových jednotiek**
- Väčšinou v rastlinných bunkách
- Produkty sekundárneho metabolizmu rastlín
- Súčasť silíc, balzamov, živíc
- Môžu byť cyklické alebo alifatické

1 izoprénová jednotka = 2x izoprén = 2x5 atómov uhlíka

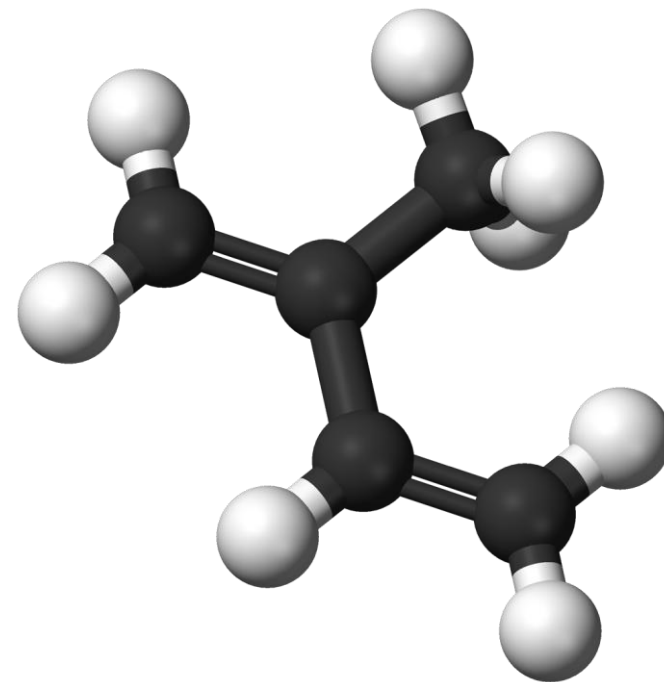
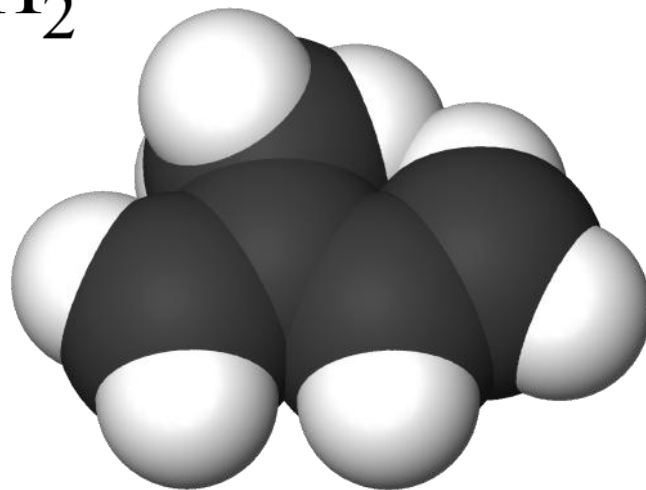
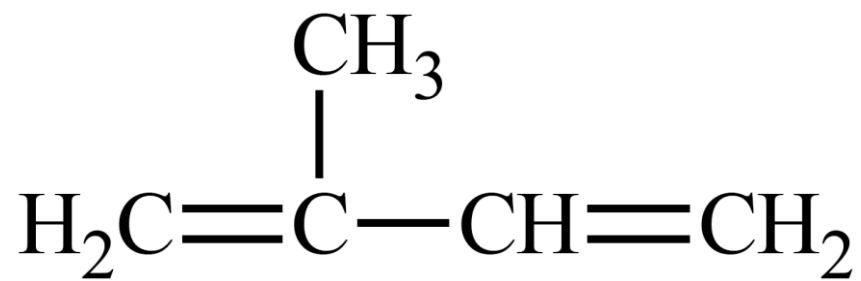
Chemické zloženie

- Zložené z dvoch alebo viacerých **izoprénových jednotiek**

- spájaním jednotiek zanikajú alebo sa preskupujú násobné väzby

Izoprén

2- metyl-buta-1,3-dién

Vlastnosti

- **Lipofilný charakter**- rozpustné v tukoch (viazané na fosfolipidy v biomembránach)
- Charakteristická vôňa

Silice

- Zmes voňavých prchavých olejových látok (éterické oleje)
- v kvetoch, listoch, plodoch

Využitie

- výroba parfumov
- Potravinárstvo- korenie
- liečenie

Živice

- Tuhé, lepkavé látky
- Zahrievaním mäknú
- Vznikajú oxidáciou silíc (na miestach porušenia kôry ihličnanov)

Využitie

- medicína
- výroba parfumov, dekorácii...

Balzamy

- Polotekuté zmesi živíc a silíc

Využitie

- kozmetika

Rozdelenie terpénov

monoterpény

- 2 izoprénové jednotky
- Počet atómov uhlíka 10 (2x 5C)...**1x10C...mono**

seskviterpény

- 3
- 15

diterpény

- 4
- 20

triterpény

- 6
- 30

tetraterpény

- 8
- 40

polyterpény

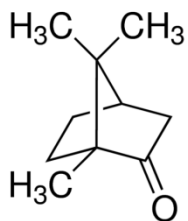
- n
- n

Monoterpény

Éterické oleje

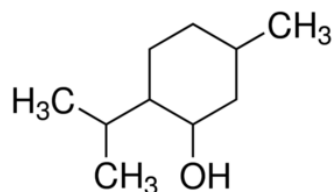
gáfor

z dreva
gáfrovníka

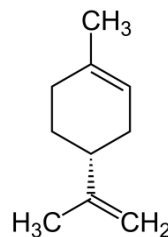
mentol

mäta
prieporná

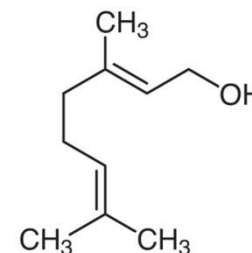
limonén

rasca, kôpor,
citrusy

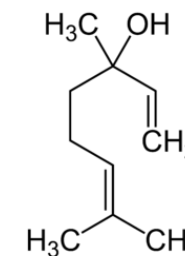
geraniol

eukalyptus,
ruža

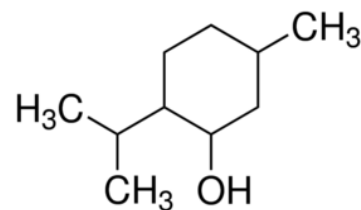

linalol

konvalinka,
pomaranč,
broskyňa, koriander

Mentol

- **chladivý účinok**- chemická stimulácia teplotných receptorov
- Lokálne **anestetikum**
- **Znižuje podráždenie** pažeráka, **uvoľňuje dýchacie cesty**

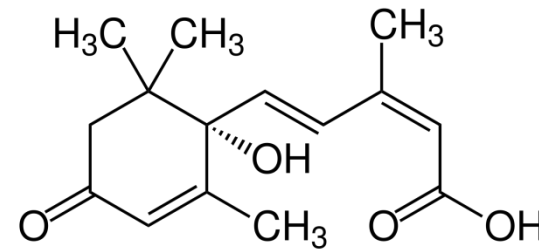
Využitie

- Kozmetický priemysel- zubné pasty, osviežovače, éterické oleje
- Farmaceutický priemysel- masáže gély, ústne pastilky, nosový sprej...
- Potravinárstvo- žuvačky, čaje...

Seskviterpén

Kyselina abcisová

- **Rastlinný inhibítor – dormín** (navodzuje dormanciu-
stav vegetačného pokoja)
  1. Potláča kvitnutie
  2. Ukončuje dozrievanie
  3. Vyvoláva opadávanie listov
  4. Potláča klíčenie semien obilovín

Stres hormón (zvyšuje sa v stresových situáciách rastlín)

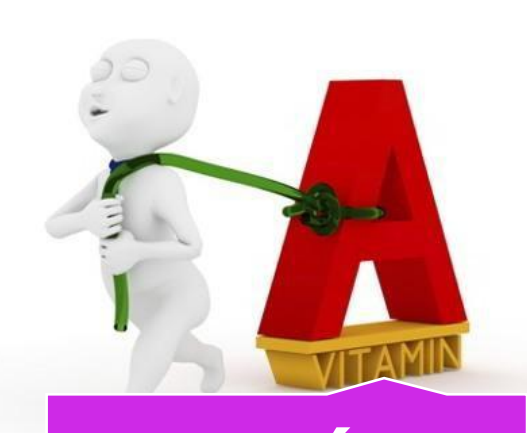
Zvyšuje mrazuvzdornosť rastliny

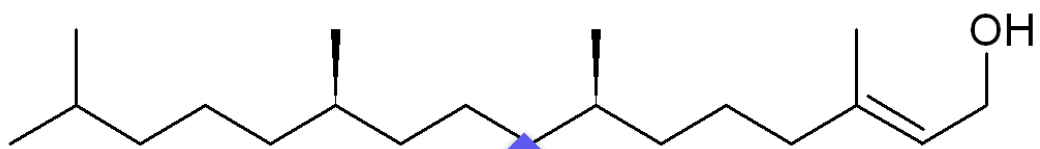
Diterpény

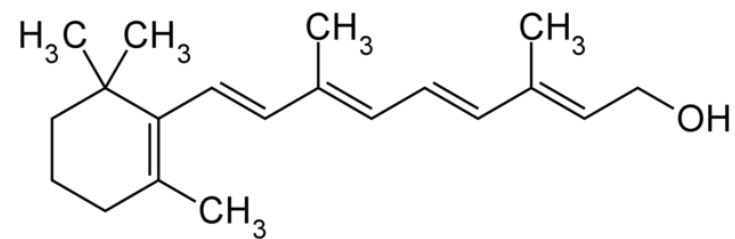
fytol

vitamín A

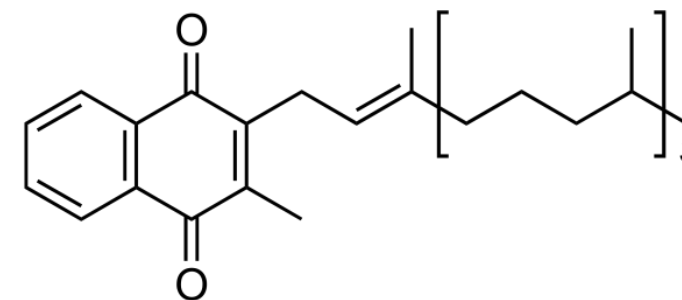

V chlorofyle a fylochinóne (súčasť vitamínu K)

Diterpény

Vitamín K (fylochinón)

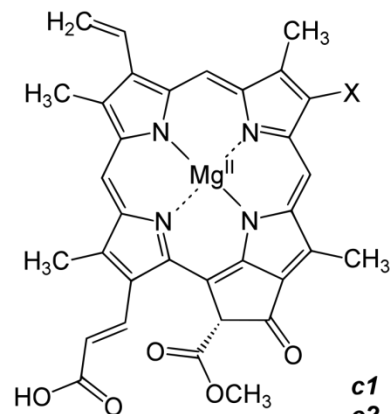
- **Štruktúra:** derivát naftochinónu
- **Vznik:** v hrubom čreve činnosťou baktérii
- **Zdroje:** listová zelenina, obiloviny, hrach, droždie, rastlinné oleje, pečeň
- **Význam:** zrážanie krvi, vstrebávanie vápnika, zdravie kostí, pečene, imunita
- **Funkčné poruchy:** hypovitaminóza- hemofília

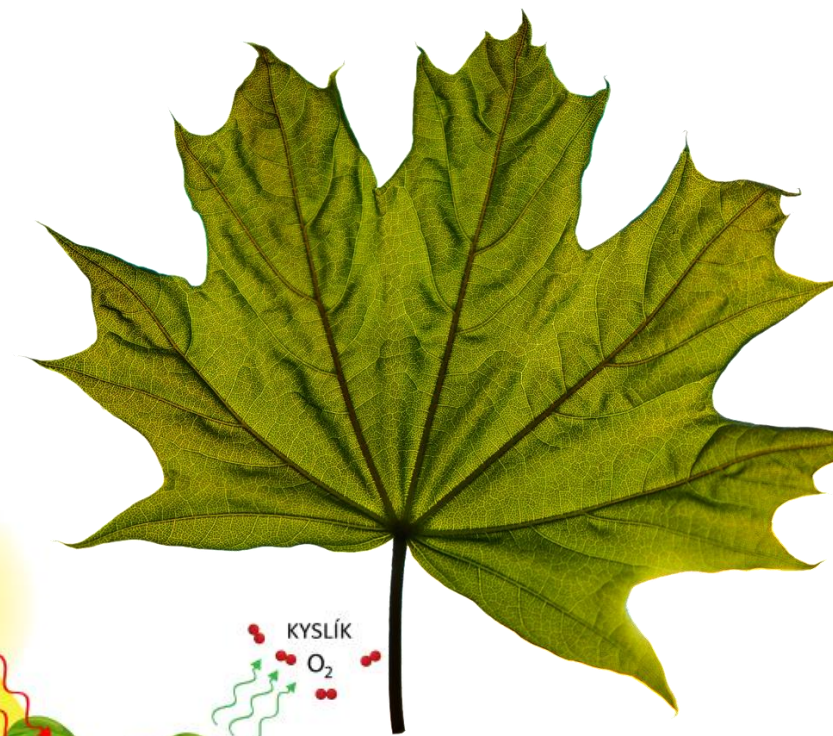

Diterpén Chlorofyl

- Zelené listové farbivo
- Přírodní komplexná zlúčenina
- Porfyrínový skelet zložený z 4 pyrolov jadier s centrálnym atómom Mg^{2+}

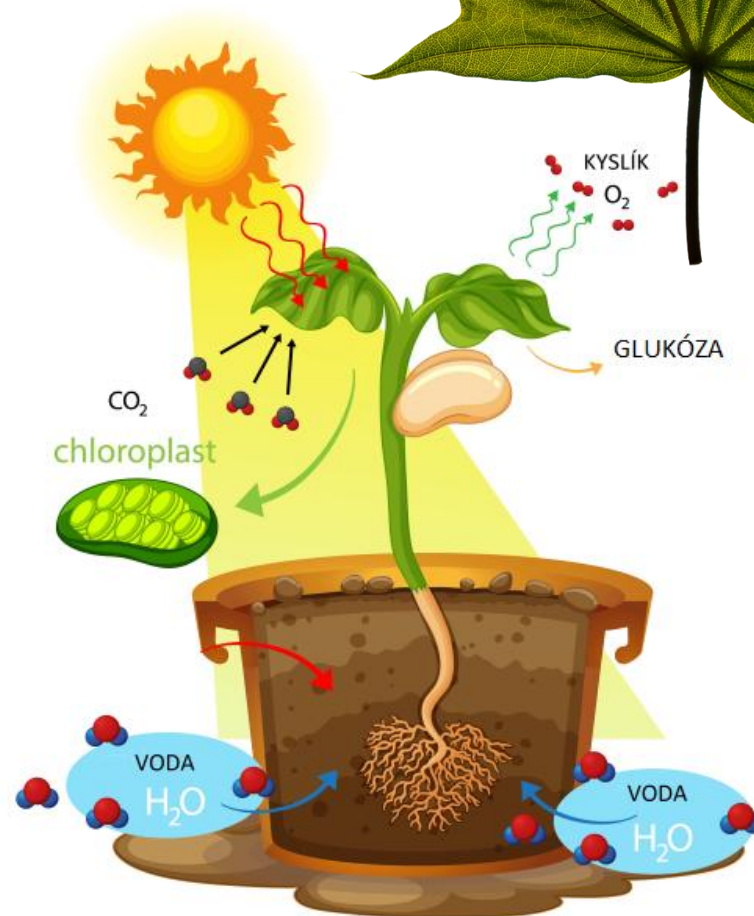
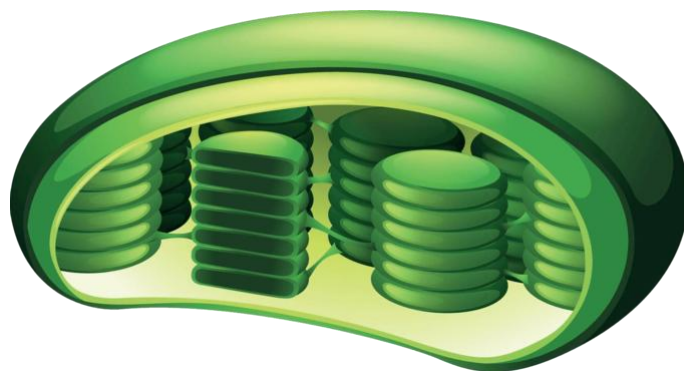

c1 X: CH_2-CH_3
c2 X: $CH=CH_2$

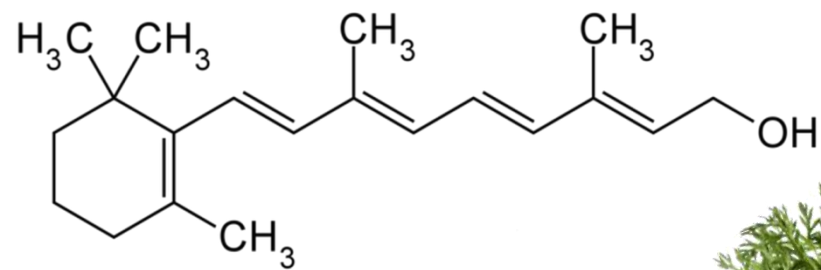
Význam:

Fotosyntéza

Diterpén

Vitamín A (retinol)

- **Štruktúra:** diterpenický alkohol
- **Vznik:** z provitamínu β - karoténu v pečeni
- **Zdroje:** mlieko, ryby, vajcia, pečeň, ovocie a zelenina
- **Význam:** vývoj slizníc a kože, sietnice a rohovky (syntéza očného pigmentu- rodopsínu), imunita, metabolismus lipidov (regulovanie cholesterolu), antioxidant
- **Funkčné poruchy:** hypovitaminóza- šeroslepota, u detí porucha rastu a deformácia kostí, zmäknutie rohovky, drsná suchá koža, náchylnosť na infekcie

Tetraterpény

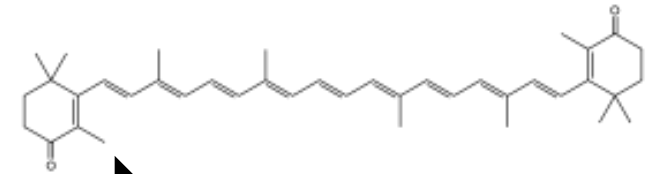
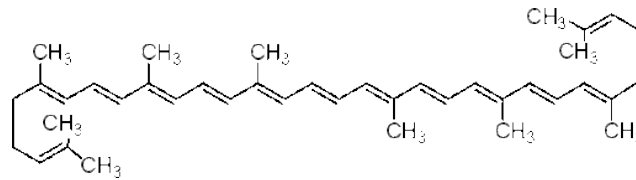
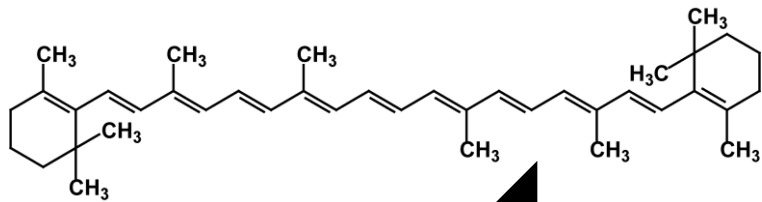
β- karotén

lykopén

xantofyl

Karotenoidy

Tetraterpény

Karotenoidy

Konzumovať
s tukom

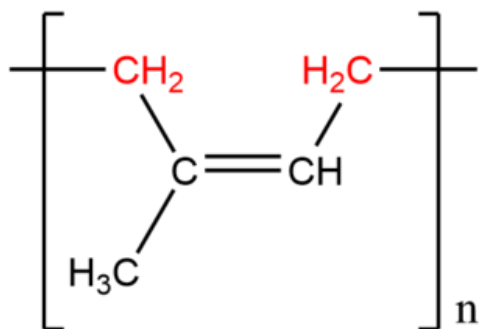
- Rastlinné pigmenty dodávajúce rastlinným pletivám žltú, oranžovú farbu
- **Rozdelenie:**
  1. **Karotény** (bezkyslíkaté, oranžové)- lykopén, β - karotén
  2. **Xantofyly** (kyslíkaté, žlté)- luteín

Zdroje: zelenina, ovocie

Význam: antioxidanty, zrak, imunita, proti zápalu, prevencia kardiovaskulárnych ochorení, zníženie rizika rakoviny

Polyterpény

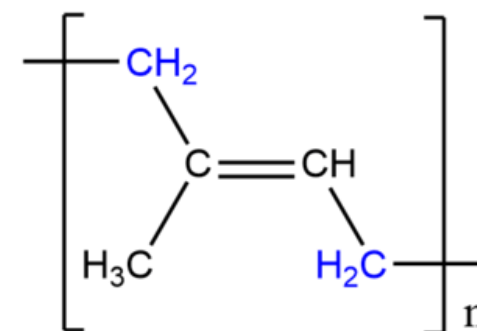
přírodní kaučuk
(Z)-polyisopren

kaučuk

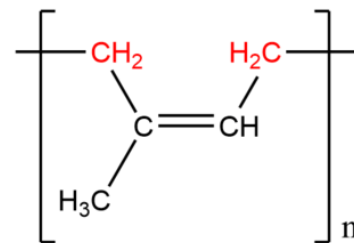
gutaperča

gutaperča
(E)-polyisopren

stereoizoméry

Prírodný kaučuk

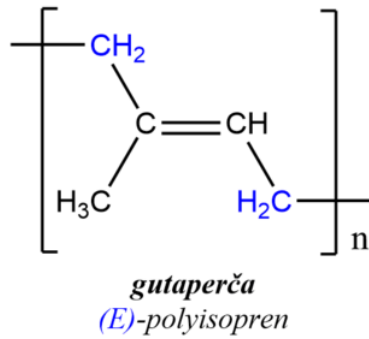

přírodní kaučuk
(Z)-polyisopren

- Cis priestorový konfiguračný izomér polyizoprénu
- produkt mliečnic niektorých rastlín - kaučukovník (možno vyrobiť aj synteticky)
- **Latex**- surový kaučuk
- **Vlastnosti:** tekutý, elastický
- **Význam:** výroba prírodnej gumy, pneumatík, tesnení, hadíc, kondómov, oblečenia

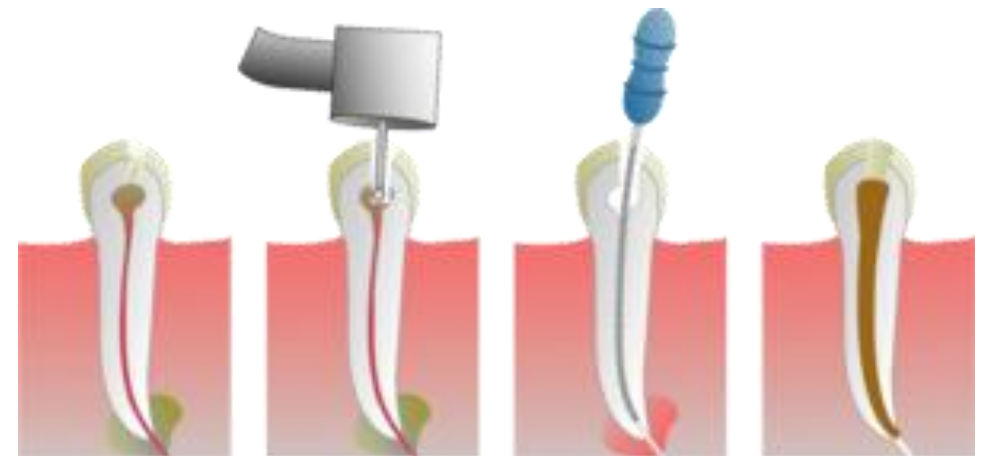
Gutaperča

Trans priestorový konfiguračný izomér polyizoprénu
produkt mliečnic niektorých rastlín –
gutaperčovník, pajéna

Vlastnosti: tuhá, nie je elastická,
krehká, po zahriatí sa dá tvarovať a
mäkne

Význam: izolátor káblov, golfové
loptičky, ošetrovanie zubných
kanálikov

Zdroje

- <https://eluc.kr-olomoucky.cz/verejne/lekce/2400>
- <https://en.wikipedia.org/wiki/File:Isoprene-3D-balls-B.png>
- <https://www.wikiwand.com/sk/Ster%C3%A1n>
- <https://www.vitarian.sk/clanky/chlorofyl-a-jeho-profil-1403>
- <https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:Retinol.png>
- <https://www.lekareniris.sk/produkty/aromaterapia-difuzery/jednodruhove-etericke-oleje-hanus/hanus-silice/>
- <https://sprt.sk/lipidy/>
- <https://botanicatesting.com/terpenes/>
- <https://www.herbalus.cz/blog/9187303-fotosynteza-co-je-to-a-proc-je-tak-dulezita>